

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ІНТРОДУКЦІЇ ВИДІВ РОДУ *IRIS* L. В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ОЗЕЛЕНЕННІ

Т.А. ШВЕЦЬ

Дендрологічний парк "Софіївка" НАН України
Україна, 20300 Умань, вул. Київська, 12а

Розглянуто історичні аспекти інтродукції видів роду *Iris* L. з різних природних флор. Наведено дані щодо перспективи використання видів роду *Iris* L. в озелененні.

Рід *Iris* L. є типовим родом родини Півникових (Iridaceae Juss.). Родова назва латинню запозичена у Теофраста від імені молодшої богині, яка, згідно з римською міфологією, з'явилась перед людьми веселкою. Квіти півників нагадують веселку тому, що нібито так само, як і вона швидко з'являються і швидко зникають, а також завдяки різноманітності забарвлення.

До роду *Iris* L. належить близько 250 видів. Ареал роду охоплює континенти Північної півкулі, і на такій великій території серед півників трапляються типові мезофіти, псаммофіти, гідрофіти, кальцефоби, кальцефіти.

Півники — це рослина різнобічного використання. Зокрема, корені та кореневища, листя і квіти, плоди й насіння застосовували у фарбувальному виробництві, в парфумерії, медицині, у вітамінній та харчовій промисловості. Однак з усіх їхніх властивостей найціннішими вважають їх декоративні якості, за що півники людина використовує здавна. Про це свідчить фреска, віком близько 4 тис. років, із зображенням юнака серед квітучих півників [4]. Ця рослина належить до групи провідних декоративних багаторічників, але не всякому багаторічнику власти-

ві такі морозостійкість, невибагливість, легкість розмноження, як у півників.

На успішність використання нових видів декоративних рослин значно впливає правильність постановки інтродукційного експерименту з видами різних природних флор.

Незважаючи на багатий асортимент культурних півників, дикорослі види роду *Iris* L. продовжують цікавити фахівців з озеленення. В Україні вже впроваджували дикорослі півники у культуру. Так, у Києві С.С. Харкевич інтродукував групу кореневищних півників природної флори Кавказу (*Iris notha* M. B., *I. musulmanica* Fomin, *I. halophila* Pall., *I. humilis* Bieb. та ін.). Навіть у природних умовах ці види щодо декоративності не лише не поступаються перед поліпшеними культурними видами, а й часто перевершують її, не кажучи про те, що вони починають цвісти значно раніше, ніж культивовані півники [7, 8].

У разі інтродукції С.С. Харкевич керувався декоративною цінністю півників (раннє цвітіння, яскраві великі запашні квіти) та широкою екологічною амплітудою. Взагалі Кавказ є значним центром видового багатства півників. До складу його природної флори входить близько 30 видів, з них 20 — кавказькі ендеміки. Він інтродукував в Україну півники секції *Oncosyclus*, які раніше вивчали в ін-

© Т.А. ШВЕЦЬ, 2000

ститутах ботаніки Вірменії (А.А. Ахвердов, Н.В. Мірзоева) і Грузії (Б.Д. Гавриленко, Н.А. Кхеладзе), де набуто великий досвід їх культури. З досвіду дійшли висновку щодо мінливості форм, розмірів і забарвлення квіток півників у природі і культурі.

Другим після Кавказу центром видового багатства дикорослих півників є Далекий Схід. Інтродукцією далекосхідних дикорослих півників займався О.О. Пироженко [3]. Як з'ясувалося, види цієї групи (*Iris orientalis* Thunb., *I. uniflora* Pall.) характеризуються широким екологічним діапазоном, що відкриває великі можливості щодо вибору відповідних екотипів названих видів для інтродукції в Правобережному Лісостепу України.

До складу природної флори Далекого Сходу входить 12 видів півників. На відміну від еволюційно молодих кавказьких видів далекосхідні півники є найближчими родичами стародавніх форм. Різноманітність екологічних типів далекосхідної групи півників має безпосереднє відношення до їх стародавнього походження.

Досвід інтродукції півників, проведеної у Києві О.О. Пироженко, а також у різних ботанічних садах підтверджує те, що види далекосхідної групи мають великі потенційні можливості щодо продукування зеленої маси з відповідними морфологічними змінами в бік посилення декоративних якостей. Звичайно, ці можливості найповніше мають розкритися у відповідних умовах культури.

Нині в Україні налічується 13 видів роду *Iris* L., деякі з них трапляються в Правобережному Лісостепу України. Й. Пачоський, який у 1886 р. описав рослини околиць Умані (Черкаська обл.), назвав такі види, як *Iris pseudacorus* L., *I. pumila* L., *I. graminea* L. [2]. Вони мають бути залучені до інтродукційного процесу, бо інтродукція рослин місцевої флори має низку переваг: рослини пристосовані до кліматичних, ґрунтових та інших умов району інтродукції, доступний вихідний матеріал, а також можливе паралельне вивчення в культурі і в природі [1]. До дикорослих видів роду *Iris* L. флори України належать зникаючі види, що потребують охорони, — *I. pineticola* Klok., *I. germanica* L. (єдине місце зростання в околицях Ви-

ноградова на Закарпатті), *I. pseudocyperis* Schur (виявлені поблизу Ужгорода і Мукачевого) [5]. Впровадження в культуру рідкісних видів півників сприятиме охороні, раціональному використанню, відтворенню та збагаченню природи. Завдяки екологічній різноманітності півників можна підібрати відповідні види для озеленення в різних за водним режимом місцях: від затінених і заболочених до добре освітлених ділянок. Крім того, півники мають широку амплітуду висоти (від 10 до 150 см), завдяки чому можна створювати різні декоративні композиції на клумбах, рабатках тощо. За допомогою різних видів роду *Iris* L. можна забезпечити майже безперервне цвітіння з квітня до липня.

Чимало видів роду *Iris* L. є цінними квітково- та листяно-декоративними багаторічниками, придатними на зріз, для виганняння та оформлення садів, парків, скверів. Квітки мають рідкісну дивовижно прекрасну форму, характеризуються різноманітністю кольорів і відтінків. Форма, забарвлення і стійкість листя забезпечують декоративність півників з ранньої весни до пізньої осені.

Отже, використання видів роду *Iris* L. в озелененні є перспективним і не втрачатиме своєї актуальності у зв'язку з необхідністю розширення асортименту декоративних рослин відповідно до ґрунтово-кліматичних умов різних зон і типів насаджень. Раціональне використання видів роду *Iris* L. в озелененні потребує досконалого вивчення біологічних особливостей інтродукованих видів. Для цього в дендропарку "Софіївка" НАН України створюється колекція видів і культиварів роду *Iris* L.

1. *Ивашин Д.С.* К вопросам интродукции растений местной флоры // Материалы Юбил. сес. ботан. садов Украины и Молдавии "Интродукция растений и зеленое строительство". — Киев, 1973. — С. 60—61.
2. *Пачоский Й.* Очерки флоры окрестностей г. Умани Киевской губернии // Зап. Киев. о-ва естествоиспытателей. — 1886. — 8, вып. 1/2. — С. 371—437.
3. *Пироженко О.О.* Перспективи культури далекосхідних півників (*Iris* L.) на Україні // Інтродукція та акліматизація рослин на Україні. — К., 1968. — С. 17—21.
4. *Родионенко Г.И.* Ирисы. — Л.: Агропромиздат, 1988. — 158 с.
5. *Собко В.Г.* Стежинами Червоної книги. — К.: Урожай, 1993. — С. 122—123.
6. *Утеуш Ю.А.* Біоекологічна наука інтродукція в еволюції рослинного світу // Пробл. експерим. ботаніки та екології рослин. — 1997. — Вип. 1. — С. 18—22.

7. Харкевич С.С. Весняні декоративні рослини Кавказу в природі та в культурі на Україні. — К. : Вид-во АН УРСР, 1962. — 150 с.
8. Харкевич С.С. Кавказские ирисы в Киеве // Цветоводство. — 1960. — № 12. — С. 28—31.

Надійшла 29.08.2000

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНТРОДУКЦИИ ВИДОВ РОДА *IRIS L.* В УКРАИНЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ОЗЕЛЕНЕНИИ

Т.А. Швец

Дендрологический парк "Софиевка" НАН Украины, Украина, Умань

Рассмотрены исторические аспекты интродукции видов рода *Iris L.* из разных природных флор. Приведены

данные о перспективах использования видов рода *Iris L.* в озеленении.

HISTORICAL ASPECTS OF INTRODUCTION OF SPECIES OF *IRIS L.* GENUS IN UKRAINE AND PERSPECTIVES OF THEIR USE IN GARDENING

T.A. Shvets

Dendrological park *Sofiivka*, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Uman

Data from the history of introduction of species of *Iris L.* genus taken from different natural floras in Ukraine, are presented. Data on prospects of the use of species of *Iris L.* genus in gardening are given as well.